

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті
Философия және мәдениеттану кафедрасы

«Этнос және мәдениет» пәні бойынша 6N0208 Археология және этнология мамандығының магистранттарына арналған
**ДӘРІС САБАҚТАРЫНА АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК
ҰСЫНЫСТАР**

Құрастырушы:
ФжМ кафедрасының
Т.ғ.к., доцент
Г.М. Раздыкова ■

Павлодар

1 Дәріс сабақтарын жүргізудің мақсаттары мен міндеттері

Дәріс сабақтары магистраттардың ғылыми білімін арттыратын маңызды бөлім. Жүйелі, толық аргументтері келтірілген кешенді дәріс сабақтары мамандарды дайындаудың басты көзі. Дәрістің әдістемелік, ғылыми – тәжірибелік, қоғамдық-саяси және кәсіби маңызы бар.

Дәрістерді тыңдау және қабылдау: магистранттардың оқытушының дәрісіне дайындығына енетіндер:

Біріншіден, психологиялық жағынан дайын болу, оның жүйелі орындалуын қадағалау; екіншіден, дәріс алдындағы мақсатты танымдық – тәжірибелік қызмет, соның ішінде:

А) алдыңғы өткен материалдарды, жазғандарын еске түсіру мақсатында қарастыру;

Ә) Алдыңғы сабақпен байланысын анықтау мақсатында берілетін дәрістің материалдарымен бағдарлама және оқулықтар бойынша танысу. Оқулық бірнеше жылда бір рет шығарылатындықтан, бағдарламадағы кейбір сұрақтар оқулықта қарастырылмауы мүмкін. Осындай сәйкессіздіктен кейін магистрант дәріс барысында осы мәселелерге көңіл аударуы керек.

Б) Дәріс барысында істелінетін негізгі жұмыстардың түрлерін анықтау (жазу, сызбалар, суреттер және т.б.);

Г) Бағдарлама мен оқулықтар да енгізілген өздік жұмысына арналған тапсырмалармен танысу, білімді тереңдетіп, тапсырмаларды орындауға қажетті әдебиеттерді таңдау;

Дәріске алдын-ала дайындық магистранты шығармашылық жұмысқа және ең бастысы дәрісті тыңдап, оның мазмұнын қабылдай білуге үйретеді.

Дәріс беруде материалды баяндау, талдау, фактологиялық мазмұндау, мәселе қою әдістері басым. Мұның бәрі студенттердің шығармашылық белсенділіктерін арттыра түседі.

Магистрант дәріс мазмұнын толық түсіну үшін оның мақсаты мен міндеттерімен таныс болуы қажет. Сонымен қатар, дәрістің мақсаты мен міндеттерін түсіну студентке баяндалып отырған материалды терең түсініп, оған сын көзқараспен қарауына мүмкіндік береді.

Сонымен қатар дәріс оқытушы мен студент арасындағы байланыс ретінде психологиялық-педогогикалық талаптарға да сәйкес болуы керек. Оның орындалуы студентке ғана қатысты емес, оқытушының баяндауына магистранттар беделін арттыра білуіне де байланысты.

Жазу – оқытушының магистранттардың материалдарды қаншалықты меңгергендігін бақылауға мүмкіндік береді. Егер дәріс барысында магистранттар тыңдап қана қоймай жазып отырса, оқытушы дәрісті оқу кезінде оған көмек көрсетеді (қайталау, баяулау, басты мәселелерге акцент жасау арқылы және т.б.)

Дәрісті жазуға қалай үйрену керек? Бәрінен бұрын нені және қалай жазу керектігін білу керек. Сабақтың күні, тақырып, мақсаты, сабақтың жоспары жазылады. Жоспар тақырыпты игеруге және берілген материалмен өздігінше жұмыс істеуді қамтамасыз етеді. Жоспарды жазғаннан кейін оның дәріс барысында оның мағынасы қалай ашылғандығына баса назар аудару керек.

Жазу барысында тақырыптар, тақырыпшалар және сұрақтар арқылы, абзацтарды, нөмірлеп көрсетуді пайдаланып жүйелілікті сақтауға болады.

Дәріс жазудың түрлері әртүрлі болуы мүмкін. Оны таңдау пәннің ерекшелігіне байланысты. Мысалы: кейбір сабақтарда суреттер, сызбалар және т.б. қолданады. Гуманитарлық ғылымдар бойынша жазудың әртүрлісі қолданады. Кең тараған түрі:

Дәрістің негізгі сұрақтары	Негізгі тезистермен, дәлелдер, қортындылар. Негізгі сұрақтар бойынша
----------------------------	--

	өз ойлары.

Дәріс материалының мазмұнын келесідегідей түрде де жазуға болады:

Дәрістің негізгі сұрақтары	Негізгі ережелер, негізгі фактілер, жалпылау, дәріс мазмұнын қорытындылау	магистранттың ескертпесі және оның оқытушыға сұрағы.

Дәрісті жазғанда онымен әрі қарай жұмыс істеу үшін және өз ойларын жазуға шетінен орын қалдыру қажет. Немесе дәптердің келесі беттерін бос қалдыру керек.

Магистранттың жан-жақты тұлға болып қалыптасуына, білікті маман болуына, кәсіби және т.б. қызмет түрлеріне дайындығын арттыруға дәріспен бірге тәжірибе сабақтары да маңызды рөл атқарады.

Дәріс басты ғылыми білімнің негізін салады, магистрантқа оны жалпылама түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Ал, семинар мен тәжірибе сабақтары білімді кеңейтіп, нақтыландыра түседі, оны толықтай меңгеруіне көмектеседі. Сонымен бірге оқу үрдісінің мұндай түрлері өздік жұмыстарды орындауға үйретеді

Магистранттың жан-жақты дамыған тұлға, маман ретінде дамуына және оны кәсіби және басқа қызметтерге дайындауда семинар сабақтарының маңызды зор, олар дәрісте басталған сабақтардың логикалық жалғасы. Дәріс ғылыми білімнің негізін қалыптастырады, олар магистрантқа оларды жалпы түрде меңгеруге мүмкіндік береді, семинар және тәжірибе сабақтары бұл білімдерді тереңдетеді, нақтылайды және кеңейтеді, жоғары репродукция және трансформация деңгейінде меңгеруді көмектеседі. Оған қоса, осы оқу процессінің формалары жеке жұмыс жасау және өзін-өзі оқытуды үйретеді. Семинар және тәжірибе сабақтарында жеке жұмыстың өзіндік ерекшеліктері бар болғандықтан, оларға тереңірек тоқталайық.

2 Пәннің тәжірибелік мазмұны

Дәріс 1. Этномәдениеттанудың ғылым ретінде қалыптасуы.

XIX ғ. ортасындағы Еуропадағы халықтар туралы жеке ғылымның пайда болуы. Этнологияның жеке салаға бөлінуі. Этнологиядағы Париждік қоғамның құрылуы. Этнологияның дамымаған халықтар туралы ғылым ретінде даму сатысы. Этнологиядағы методологиялық әдістердің қазіргі күнге шейін пайдалануы.

Дәріс 2. Этнология пәні және әдістері. Этнология мен мәдениеттанудың байланысы.

Этномәдениеттанудың пәні. Этномәдениеттанудың объектісі. Негізгі этнологиялық зерттеулердің әдістері: далалық зерттеулер, жазбаша деректерді зерттеу, ауызша аңыздарды зерттеу, археологиялық және антропологиялық заттарды сипаттау, статистикалық деректерді қорытындылау.

Дәріс 3. Негізгі этнологиялық мектептер мен бағыттар.

Эволюционизм және оның этнология ғылымы үшін маңызы. Диффузионизм. Структурализм. Американдық әлеуметтік мектеп. Этностарды зерттеуде неміс дәстүрлері.

Дәріс 4. Этностың негізгі теориялары. Этностың жүйеленуі.

Этникалықты мәдени түрліліктің әлеуметтік ұйымдастыру формасы ретінде түсінуі. Этникалық ұқсастықтың мәселесі. Л.Н. Гумелевтің концепциясы және оның маңызы,

этникалық тарихтағы биологиялық факторлардың рөлі. Академик Бромлейдің жұмыстарының қорытындысы. Этностар жүйеленуінің критерийлері мен принциптері. Географиялық жүйелену. Лингвистикалық жүйелену. Шаруашылық-мәдени жүйелену.

Дәріс 5. Этногенез және оның негізгі факторлары. Этникалық ұқсастықтың мәселесі.

Этногенез этностардың пайда болу және даму процесі ретінде. Этногенез және антропогенез. Этногенездің зерттеу әдістері, палеонтология, археология, антропология, лингвистика деректерін пайдалану. Этникалық ұқсастықтардың маңызы. Ұқсастықтың деңгейлері.

Дәріс 6. Этнос және мәдениет.

Этнологиядағы «мәдениет» ұғымы. «Этникалық мәдениет» ұғымы. Этникалық мәдениеттің қорғану тетіктері: спецификалық және спецификалық емес. Этникалық әлем картинасы және оның вариативтілік принциптері. Ұжымдық және әлеуметтік орнатулар және этникалық әлем картинасы.

Дәріс 7. Мәдени дәстүр және этнос.

Батыс ғылымындағы оппозиция «дәстүр-модернизация». Шығыстанудағы дәстүрлі қоғамның статикасы туралы тезисті ауыстыру. Дәстүрде ішкі және сыртқы жақтардың бар болуы туралы сұрақ. С. Эйзенштаттың «Переходное общество» концепциясының қалыптасуы және кез-келген әлеуметтік мәдениеттің бөлінбес элементі ретінде оның дәстүр туралы ілімі. Дәстүр феноменін түсіндіруде «центральная зона культуры» концепциясын қолдану. «Этникалық дәстүр» және «этникалық ерекшелік» ұғымдарының өзара байланысы.

Дәріс 8. Мәдениаралық коммуникациялар. Қазіргі әлемдегі этникалық процестер.

Өзара этникалық коммуникациялардың маңызы. Өзара этникалық қарым-қатынас және олардың нәтижесі. Мәдени факторлар, және олардың екіге бөлінуі. Этномәдени қарым-қатынас теориялары. Аккультурация және мобилизация концепциялары. Антропоцентризмнің қалыптасуы.

Дәріс 9. Қазіргі әлемдегі этникалық процестер.

Өзара этникалық қақтығыстың табиғаттылығы. Өзара этникалық қақтығыстардың қалыптасуындағы өзара этникалық қарым-қатынас тарихының ерекше рөлі. Массалық психикалық қалып-күй ретінде өзара қақтығыстардың сипаттамасы.

ҰСЫНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М. 1983.
2. Лурье С. Историческая этнология. – М. 1997.
3. Садохин А.П., Грушевская Т.Г. Этнология. – М. 2000.
4. «Этнография и смежные дисциплины. Школы и направления. Методы». – М. 1988.
5. Итс Р.Ф. «Введение в этнографию». – Л. 1991.
6. Народы мира. - Историко-этнографический справочник. – М. 1988.
7. Этнография (под ред. Ю.В.Бромлея и Г.Е. Маркова). – М. 1982.
8. Артыкбаев Ж.О. Этнология и этнография – Астана, 2002.
9. Алимбай Н., Муканов М., Аргынбаев Х. Традиционная культура жизнеобеспечения казахов.- А. 1998.

Қосымша:

10. Исчезнувшие народы : половцы , печенеги, хазары ,скифы и др. Сборник ст. М., 1988.
11. Русский Север: археолог и культурные традиций. СПб., 1992.
12. Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография. М., 1991
13. Пелипенко М. Ф. Этнография Белорусии. М.,1981

14. Этнография восточных славян. Очерки традиционной культуры. М., 1987.
15. Волкова Н.Г. Этнический состав населения Северного Кавказа. М.,1974
16. Ковалевский М.М. Закон и обычай Кавказа. Т1,2. 1980
17. Лавров И.И Этнография Кавказа. Л.,1982
18. Исмагилова Р.Н. Этнические проблемы современной Тропической Африки. М.,1973
19. Львова Э.С. Этнография Африки. М., 1984
20. Шпажников Г.А. Религии стран Африки. М., 1981
21. Аристова Т.Ф. Материальная культура курдов. М., 1990
22. Еремеев Д. Е. Этногенез турок. М., 1971
23. Марков Г.Е. Кочевники Азии. М., 1976
24. Народы Западной Азии. Сер. "Народы мира"Этногр. Очерки. М. , 1964
25. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае. М., 1970
26. Народы Средней Азии и Казахстана. Сер. Народы мира. М., 1962-1964.
27. Толеубаев А.Т. Реликты доисламских верований в семейной обрядности казахов. А-А., 1991
28. Запад и Восток. Традиции и современность. – М., 1993.